ЖАМИЯТ ҲАЁТИГА МАЪНАВИЙ-МАЪРИФИЙ ИШЛАРНИ ТАДБИҚ ҚИЛИШДА МАЪНАВИЯТ, МАЪРИФАТ, МАФКУРА ТУШУНЧАЛАРИНИНГ ЎЗАРО БОҒЛИҚЛИГИ.

М.Олимова
Гулистон давлат университети в.б.дотценти

Аннотация: Маънавий соҳада ҳозирги кунгача эришилган ютуқларни мазмун моҳияти кенг маънода мавжуд соҳаларга тадбиқ қилиниши кенг дунёқарашини шакллантиришнинг асоси бўлган маънавият, маърифат, мафкурани янада ривожлантириш долзарб масала эканлигини тақозо қилади.

Калит сўзлар: маънавият, маърифат, мафкура, маънавий-мафкуравий, миллий онг.

Миллат-кишиларнинг барқарор тарихий бирлиги, умумий иқтисодий турмуши ҳамда тили, маданияти, онги ва руҳиятининг бирлиги, ўзига хослиги заминида қарор топган ижтимоий тараққиёт шаклидир. Жамият сохаси ҳисобланган

маънавий соҳа ўзига хос мураккабликка эгадир. Шу маънода маънавий-маърифий жиҳатдан ёндошув маънавиятни, маърифатни, мафкурани илмий жиҳатдан мукаммал моҳиятга эга эканлигини тараққиётни ҳар бир даврида кузатишимиз мумкин.

Инсон онгли бўлиб туғилмайди. Унинг асосий ижтимоий фазилати, яъни онги оила ва жамият таъсири туфайли шаклланади. Миллатнинг ўзига хос онги ҳам шундай шаклланади.

Миллий онг - ҳар бир миллат ёки элатнинг бевосита узоқ тарихий этногенез даври, турмуш тарзи, иқтисодий ишлаб чиқариш усули, диний эътиқодлари, маданияти, бошқа халкларнинг бевосита таъсири туфайли шаклланган дунёқараши, иқтисодий, ижтимоий-сиёсий ва маданий-маънавий соҳаларда фаоллик даражаси.

Миллий онг миллатларнинг ижтимоий ишлаб чиқариш фаолияти, меҳнати, бошқа миллатлар билан мулоқот ва мубоҳасаси жараёнида пайдо бўлади. У тил билан узвий боғлиқдир. Тилда ифода этилган буюм, ҳодиса ва рақамлар миллат онгида ўз ифодасини топади ва субъектив образлар тариқасида унинг билимига айланади. Шунинг учун миллат шаклланиши жараёнидан бошлабоқ, ўтмиш аждодлар ва авлодлар яратган буюмлар, тушунчалар оламини ота-она тили орқали ўзлаштириб бориб, ўз онгини қарор топтиради.

Миллий онг алоҳида миллий муҳитда содир бўлади. Унинг шаклланишига тарих тўплаган билимлар, сиёсий ва ҳуқуқий ғоялар, санъат эришган ютуклар, ахлоқ, дин ва ижтимоий руҳият, умуман, жамият онги таъсир кўрсатади. Миллий онгнинг тарихдаги ижобий аҳамияти шундан иборатки, у жамият тараққиётида муҳим омил бўлиб хизмат қилади. Миллий онг тарихий тажрибани, олдин ўтган аждодлар ишлаб чиққан билимларни ва тафаккур-мантиқ усулларини ўзига сингдириб олгач, воқеликни ғоявий тарзда ўзлаштиради, вазифаларни ўртага қўяди, келажак ҳақидаги фаразий лойиҳаларни тузади, инсоннинг бутун амалий фаолиятини белгилайди. Миллий онгни миллий фаолият шакллантиради, миллий онг ҳам ўз навбатида миллий фаолиятга бевосита таъсир ўтказади, уни белгилайди ва тартибга солади. Миллат, ўз орзу-ҳавасларини амалий равишда рўёбга чиқара бориб, табиатни, жамиятни, шу билан бирга, ўз онги туфайли ўзини ҳам ўзгартиради.

Энди, мустақил Ўзбекистон даврида, миллий онг, аждодларимиз қолдирган маданий меросга ва қадриятларимизга таяниб, ватанпарварлик ғурурини барчанинг онгига жо қилмоқ биринчи даражали вазифадир.

Миллий онг - Ўзбекистон мустақиллигини мустаҳкамлашнинг самарали омилларидан биридир. Мустақилликка эришган миллат ўз вазифаларини умуммаънавий-маърифий ишлар ва мафкура сифатида қанчалик чуқур ва ҳар томонлама англаб олса, бу ғоя ва мафкуранинг моддий кучга, бун-ёдкорлик омили ва ғайратига айланиши шунчалик даражада самарали бўлади. Ўзбекистоннинг етуклик чўққиларига кўтарилиши ўзбек миллатининг раҳнамолиги, бошқа миллатлар ва элатлар вакилларини ўз бағрига ола билиши, мамлакатимиз аҳолисининг онглилигига, шу онг асосила намоён бўладиган иқтисодий, ижтимоий-сиёсий, маданий-маънавий ҳаётдаги фаоллигига боғлиқ. Миллий онгни давр талаблари даражасига кўтармоқ учун давлатимизда жуда катта иш бажарилиши керак. Бунинг учун, биринчи навбатда, қарамлик, норасолик, кемтиклик ҳиссиётидан қутулишимиз, иккинчидан, Марказий Осиёдаги ўз ўрнимизни, инсоният олдидаги масъулиятимизни яхши билмоғимиз ва учинчидан, ана шу масъулиятни чуқур англаб, масалаларнинг бундай қўйилиши асосли эканини ўз онгимизга сингдириш учун ўз тарихимизни, маданиятимиз ва маънавиятимизни, анъаналаримизни ҳар томонлама ўрганмоғимиз ва билмоғимиз зарур.

Биринчи президентимиз Ислом Каримов кенг мушоҳадага, мазмун моҳиятга асосланган маънавият, маърифат, мафкура тушунчаларини илмий асосда изоҳлаб берди:

Маънавият – инсонни руҳан покланиш, қалбан улғайишга чорлайдиган, одамнинг ички дунёси, иродасини бақувват, иймон – эътиқодини бутун қиладиган, виждонини уйғотадиган беқиёс куч, унинг барча қарашларининг мезонидир.

Маърифат (арабча «арафа»-«билмоқ» сўзидан) - таълим-тарбия, иқтисодий, сиёсий, фалсафий, диний ғоялар мажмуи асосида кишиларнинг онг-билимини, маданиятини ўстиришга қаратилган фаолият. «Маърифат» тушунчаси «маънавият» ва «маданият»

тушунчалари билан чамбарчас боғлангандир; маърифат тарихи жамият тарихининг ажралмас қисмидир. «Илм-маърифатга қизиқиши суст миллатнинг келажаги ҳам бўлмайди».

Маърифат – арабча сўздан олинган бўлиб, "илмли", "зиёли" деган маъноларни англатади. Бу кишининг билимли бўлишини, муайян илмга эгалигини англатувчи термин бўлиб, инсон маънавий камолатининг бир қисмини ташкил этади. Маърифатчилар ҳаракати деб асримиз бошидаги Махмудхожа Бехбедий, Адбулла Қодирий, Чўлпон, Абдулла Авлоний каби зиёлиларнинг қилган ишларини назарда тутамиз.

Мафкура (арабча «мафкура»-фикрлар, нуқтаи назарлар ва эътиқодлар тизими, мажмуи) - жамиятдаги муайян сиёсий, ҳуқуқий, ахлоқий, диний, бадиий, фалсафий, илмий қарашлар, фикрлар ва ғоялар мажмуи, умумлаштирганда эса, - «ўзаро ҳаракат қилмоқ» маъносини англатади.

Шу маънода Миллий руҳият - миллатнинг ички ҳолати, кечинмалари, ҳис-туйғулари, маънавий дунёси, ўй-фикрлари, мақсад ва маслаклари ҳамда кайфиятлари билан боғлиқ мулоҳазалар мажмуи.

Ўзбек миллий руҳиятини тор тушуниш миллий биқиқлик гирдобига тортиши мумкин. Бунга асло йўл қўйиш мумкин эмас. Ўзбек миллий руҳияти - тарихнинг барча синовларидан ўтган, Ўзбекистоннинг мустақил давлат бўлишига эришган ҳозирги замон етук миллатининг руҳиятидир. Демак, миллий руҳият борасида бизнинг олдимизда мураккаб масалалар турибди. Ўзбек миллати ўз тарихида биринчи марта кўп асрлар давом этган тараққиёт тамойилларига зид мажбурий ўзгаришлардан сўнг ҳақиқий мустақилликка эришди. Бу эса, бизга ниҳоятда масъулиятли ва мураккаб вазифаларни юклади.

Миллий салоҳият - миллат, халқ, мамлакат, давлатнинг куч-қуввати, унинг мавжуд ички, пинҳоний, вақти-соати келганда намоён бўладиган, иқтисодий, илмий, маданий, маънавий ва ҳоказо имкониятлари. Миллий салоҳият, тарихан, объектив ва субъектив омиллар таъсирида секин-аста шаклланади. Объектив омиллар: миллат яшаётган ҳудуднинг кўлами ва ҳаёт кечиришга қулайлиги, табиий шарт-шароитлар, ер ости ва ер усти бойликларининг мавжудлиги, аҳолининг сони, ҳайвонот ва ўсимлик оламининг хилма-хиллиги, сув манбаларининг кўплиги, қуёшли кунларнинг сони, миқдори ва ҳ.к. Субъектив омиллар: аҳолининг саводхонлик даражаси, халўнинг қўшни миллатлар билан ўзаро манфаатли муносабатлар ўрната олиши, мамлакат ичида барча миллатлар, динлар, ижтимоий синфлар ва бошқа табақалар вакилларининг ҳамжиҳатлиги, иноқлиги, ҳамкорлиги ва бошқалар. Объектив омиллар мавжуд бўлса-да, лекин халқ тарқоқ, уюшмаган бўлса, мамлакат, давлат қолоқлигича, қашшоқлигича қолаверади. Аксинча, субъектив омиллар, агар табиий шароитлар ноқулай бўлса, сезиларли натижа бермайди. Мустақил Ўзбекистон улкан миллий салоҳиятга эга.

Биз янги ҳаётга қадам қўяётган ёш оилаларни эъзозлашимиз, оёққа туриб олишлари учун уларгэ давлат томонидан ёрдам кўрсатишимиз лозим. Ву давлатимиз сйёсатининг узвий қисмидир. Албатта, давлат ёрдами, оталарнинг кўмаги, оқ фотиҳаси ўз йўли билан, аммо бахтли оила қуриш, соғлом фарзанд ўстириш кўпроқ ҳар қайси йигит-қизнинг ўз қўлидадир. Бу уларнинг ақл-заковати, интилиши-мақсадлари, орзу-ниятлари, иймон-эътиқодига боғлиқ.

Шундай қилиб маънавий-маърифий тарбия жараёнлари ёшлар қалбида инсоний фазилатларни камол топтириш билан бирга, ҳаёт ва турмуш учун зарур бўлган иқтисодий, сиёсий, маданий билимлар бўйича тўплаган тажрибаларни ўрганишга, ундан сабоқ олиш хусусиятларини ўргатади. Демак аудиториядан ташқари, маънавий-маърифий тарбия ишлари ижтимоий-иқтисодий, сиёсий-маданий билимларни ва ёшлар фаолятини самародорлигини оширишда муҳим аҳамият каб этади. Зеро, маънавий-маърифий тарбия ишларини амалга оширишда профессор-ўқитувчилар билан бир қаторда гуруҳ мураббийлари, олийгоҳ жамоа ташкилотлари, ота-оналар, маҳалла, давлат ва нодавлат жамғармаларининг иштироки таъминланади. Тажриба ва тадқиқотимиз натижалари шундан далолат бермоқдаки, мақсадли, педагогик нуқтаи назардан самарали ташкил этилган аудиториядан ташқари маънавий-маърифий тарбия ишлари ёшларнинг фан асосларини чуқур ва мукаммал ўзлаштириш, ижтимоий-иқтисодий, маданий-сиёсий маълумотларни кенгайтириш билан бирга, унинг

ҳаётга бўлган муносабатини, ўқув машғулотларида олган маълумотларни турмуш ва тараққиёт ҳодисалари билан таққослаш тасаврларини кенгайтиришига, мустақил хулоса чиқаришга, топшириқларни аниқ ва мустаҳкам якунлашга, ёрдам беради. Шунингдек ёшлар фаоллигини оширишга амалий ёрдам кўрсатади ва уларнинг фуқаролик маданиятини шакилланишига пойдевор қуяди.

Шунинг учун ҳам ёшлар дунёқарашини кенгайтириш, саводхонлигини ошириш, билим олишга қизиқиш, фан асосларини эгаллашга интилишни орттириш, шу асосда фуқаролик маданиятини шакиллантиришда муҳим рол ўйнайди. Шунга кўра жамият соҳаларидаги маънавий-маърифий ишлар бўйича мутасадилар ёшларни баркамол инсон қилиб тарбиялаш, уларда мустақил дунёқараш ҳамда фуқаролик маданиятини ташкил топтириш билан бирга, ҳаёт давомида олган билим ва маълумотларни чуқурлаштириш ва бўш вақтларни мазмунли, қувноқ ўтказишга, талабаларни мустақиликка, фаолликка ўргатиш ва юксак маънавий-ахлоқий салоҳият, ақлий заковатини ривожлантиришга аудиториядан ташқари маънавий-маърифий тарбия ишларини кучайтиришлари талабга мақсадга мувофиқдир.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг **"**Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида**"**ги Фармони. 07.02.2017.
2. Ҳасанбоев Ж., Туропова М., Ҳасанбоева О. Маънавий-ахлоқий тарбия асослари». Т., 2019.
3. Талаба – ёшлар ва маънавий баркамоллик, методик қўлланма. Т., ТошДУ босмахонаси, 2020.
4. Мусурмонова О. Маънавий қадриятлар ва ёшлар тарбияси.Т., 1996.